

першої інстанції: під час відкриття провадження – у формі відмови позивача від позову або відкликання позовної заяви (подання заяви про залишення заяви без розгляду); під час підготовчого провадження – у формі відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, подання заяви про залишення позову без розгляду й укладення між сторонами мирової угоди; під час розгляду врегулювання спору за участю судді – у формі укладення мирової угоди, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, а також подання заяви про залишення позовної заяви без розгляду; під час розгляду справи по суті – у формі мирової угоди, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, а також подання заяви про залишення позовної заяви без розгляду.

Список використаних джерел:

1. Цивільне процесуальне право України : підручник для студ. вищ. навч. закл. / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 16. С. 11. Ст. 1088.
3. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування. Університетські наукові записки. Київ, 2018. С. 62–70.

УДК 347.965.42

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.11>

МЕЛЬНИЧУК Ю.І.

АРБІТРАЖНА ПРОЦЕДУРА ЗА ПРАВИЛАМИ ВОІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Цінним ресурсом і провідною конкурентною перевагою сучасного суспільства є інтелектуальний капітал. Нинішні світові тенденції передбачають генерування нових ідей, високоякісної продукції, постійних інновацій, а тому без залучення інвестицій у науку неможливо вести мову про економічний розвиток, не кажучи вже про економічне лідерство.

Інтелектуальна власність набула значення визначального складника сучасної міжнародної економіки, однак реалізація прав інтелектуальної власності як з об'єктивних, так із суб'єктивних причин неможлива без виникнення конфліктів, які можуть перешкоджати, іноді зводять нанівець цінність зазначених активів підприємства. І хоча ретельне складання контрактів, розроблення стратегії використання прав інтелектуальної власності зменшує ризики виникнення спорів, проте повною мірою їх не уникнути. Тому особливої уваги потребує питання ефективного управління спорами з метою їх вирішення.

Звичайно, спір у сфері інтелектуальної власності може бути вирішений традиційним способом – звернення до судової інстанції, проте актуалізуються й інші шляхи врегулювання, а саме розгляд, наприклад, у процесі посередництва, арбітражу.

Альтернативне врегулювання спорів може покращувати становище сторін шляхом посилення контролю за процесом урегулювання спорів. Крім того, його договірний, консенсуальний характер часто робить процес менш спірним, даючи сторонам змогу установлювати, підтримувати й зміцнювати вигідні ділові відносини один із одним.

У статті описано ефективність застосування медіації та арбітражу у вирішенні спорів, зокрема й у спорах щодо прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні шляхом звернення уваги на діяльність Міжнародного інституту із запобіган-

---

© МЕЛЬНИЧУК Ю.І. – кандидат філософських наук, доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін (Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування)

ня й вирішення конфліктів і Центру Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва. Зазначений позитивний досвід міжнародних організацій сприяє поширенню альтернативних способів урегулювання спорів і на території України.

Ключові слова: *альтернативний спосіб урегулювання спору, арбітраж, арбітражна угода, справедливість, медіація.*

Intellectual capital is a valuable resource and the leading competitive advantage of modern society. Current world trends involve the generation of new ideas, high-quality products, constant innovation, and therefore without attracting investment in science it is impossible to talk about economic development, let alone economic leadership.

Intellectual property has become a key component of the modern international economy, but the realization of intellectual property rights for both objective and subjective reasons is not possible without conflicts that can hinder, sometimes nullify the value of these assets. Although careful contracting and the development of a strategy for the use of intellectual property rights reduce the risk of disputes, they cannot be completely avoided. Therefore, special attention is paid to the issue of effective dispute management in order to resolve them.

Of course, a dispute in the field of intellectual property can be resolved in the traditional way – recourse to the courts, but there are other ways of settlement, namely, consideration, for example, in the process of mediation, arbitration.

Alternative dispute resolution can improve the situation of the parties by strengthening control over the dispute settlement process. In addition, its contractual, consensual nature often makes the process less controversial, allowing the parties to establish, maintain and strengthen profitable business relationships with each other.

The article describes the effectiveness of mediation and arbitration in resolving disputes, including disputes over intellectual property rights at the international level by drawing attention to the activities of the International Institute for Conflict Prevention and Resolution and the World Intellectual Property Organization Arbitration and Mediation Center. This positive experience of international organizations contributes to the spread of alternative dispute resolution in Ukraine.

Key words: *alternative dispute resolution, arbitration, arbitration agreement, justice, mediation.*

Вступ. Виникнення спорів між учасниками господарської діяльності в принципі є немінучими. Навіть за максимального прагнення забезпечити належне виконання зобов'язання існує можливість невиконання умов договору. Сторона, щодо якої порушено зобов'язання, звісно, намагається отримати адекватну компенсацію. На внутрішньому ринку положення є зрозумілим: національна судова й правова системи забезпечують інтереси потерпілої сторони та гарантують відновлення порушених прав.

Нинішні реалії розвитку в Україні інституту медіації, що є ефективним альтернативним способом вирішення спорів, зокрема, і у сфері інтелектуальної власності, сприяють вивченню іноземного досвіду особливостей його онтології. Завдяки аналізу міжнародної медіаційної, арбітражної практики та дослідження правового стану в Україні уможливиться визначення умов, необхідних для забезпечення ефективності альтернативних способів вирішення спорів щодо інтелектуальної власності в Україні.

Альтернативні способи урегулювання різних видів спорів, досягнення справедливості, особливості договірних відносин – ці проблеми порушені в працях філософсько-правового характеру різними дослідниками. Зокрема, наукові рефлексії на зазначені проблеми порушують у працях А. Біцай, А. Веселенко, Г. Дмитрієва, Т. Захарченко, Т. Кисельова, І. Дахно, Ж. Мішина, Г. Ульянова та ін.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз досвіду та практики запровадження медіації (посередництва) й арбітражу як альтернативних способів вирішення спорів у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Для досягнення поставленої мети необхідно з'ясувати сутність арбітражу, особливості й перспективи арбітражного розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності.

Результати дослідження. З найдавніших часів можемо спостерігати появу перших нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші аспекти арбітражного розгляду спорів. Зокрема, їх передумовою є арбітражна угода, норми щодо якої, а саме процедури укладення й виконання, зазначені в нормативно-правових актах.

Можна виокремити різні дефініції поняття арбітражу, а саме: передача спору на розгляд третій стороні, яка заздалегідь обирається та погоджується сторонами [1, с. 549]; засіб, за допомогою якого спір вирішується незаінтересованою особою, відповідно до добровільної угоди сторін [2, с. 04]; орган: арбітраж – це недержавний суд, заснований сторонами, що сперечаються, джерелом правозастосовної діяльності якого є угода сторін, а не припис закону, що виключає юрисдикцію державного суду з розгляду конкретної справи в рамках, передбачених угодою [3, с. 251]; форму приватного правосуддя, яке ґрунтується на угоді, а арбітр наділяється повноваженнями, аналогічними повноваженням судді; які впливають з угоди між сторонами [4, с. 38].

Варто зазначити, що арбітраж в Україні здійснюється торгово-промисловими палатами. Приймаються до розгляду спори за наявності письмової угоди між сторонами, а арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження або у вигляді окремої угоди. В Україні в статті 16 (ч. 1) Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [7] закріплено, що арбітражна угода є автономним договором.

Сьогодні не існує єдиної думки щодо того, де зародилися арбітраж та арбітражна угода як його передумова. М. Мاستил стверджує, що навіть з історичних джерел неможливо отримати надійні статистичні відомості про випадки застосування арбітражу, оскільки багато випадків урегулювання спорів залишилися неописаними [6, с. 43]. Відомо, що майже кожна національна правова система розвивала такий інститут права, як третейське врегулювання спорів.

Принципи, на які спирається в діяльності сучасний міжнародний комерційний арбітраж, поширюються не лише на приватноправові, а й на публічні відносини. Саме таке визначення можна знайти в ч. 1 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка одним із напрямів діяльності організації визначає підтримку миру і безпеки, для цього варто застосовувати ефективні заходи та шляхи для відновлення миру з дотриманням принципу справедливості.

Історично склалися два різновиди арбітражу: постійно діючий і створений з метою розгляду конкретної справи. Для інституційного арбітражу характерна наявність постійно діючого органу, який не бере участі у вирішенні спорів, а виконує визначені адміністративні функції: сприяє формуванню складу арбітражу, надсилає сторонам документи в справі, установлює дату проведення арбітражу тощо. Наприклад, таким органом є Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати. Постійно діючі арбітражні (третейські) суди створюються при різних організаціях, торгово-промислових палатах.

У свою чергу, інституційні арбітражі поділяються на загальні та спеціальні. Прикладами загального арбітражу можуть бути Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України, Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торговельної палати, Центр арбітражу та медіації Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ, WIPO) – підрозділу ООН.

Зауважимо, перевагою постійно діючих арбітражних органів є наявність регламентів і можливості заздалегідь ознайомитися з правилами ведення арбітражної справи. В інституційних арбітражних ситуаціях, коли сторони не можуть дійти згоди щодо арбітра, арбітражний центр може його призначити.

Наприклад, міжнародній практиці врегулювання зовнішньоекономічних спорів відомі випадки створення арбітражів і передача спорів на їх вирішення всупереч добровільній природі останніх. Як виняток створюються обов'язкові арбітражі для вирішення певної категорії справ, проте їх кількість невелика.

Варто зазначити, що Центр Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва визначає такі види арбітражу: арбітраж і пришвидшений арбітраж. З метою з'ясування специфіки міжнародної арбітражної практики у сфері інтелектуальної власності варто проаналізувати відповідну процедуру.

По-перше, загальні положення: арбітраж – погоджувальний процес напрацювання рішення, за якого третя сторона вирішує спір в рамках погоджених параметрів. Арбітраж, на відміну від посередництва, зобов'язує сторони прийняти спосіб вирішення спору.

По-друге, права сторін щодо вибору: вибір арбітра (арбітрів); питань, котрі виносяться на арбітражний розгляд; місця проведення; процесуальної норми; строки проведення; характер документів, інших доказів; засобів правового захисту; форми рішення тощо.

Виокремлюємо такі переваги арбітражу щодо спорів у сфері інтелектуальної власності над судовим способом розгляду: по-перше, міжнародний характер (єдина процедура, котра регулюється нормами, які визначаються сторонами; арбітражна процедури й національна належність можуть бути нейтральними щодо законодавства, мови та інституційної культури сторони); по-друге, технічні моменти: сторони можуть вибирати арбітра (арбітрів), який/які володіють знаннями у відповідній сфері; по-третє, терміновість: арбітр і сторони можуть скоротити терміни процедури; арбітр може застосовувати тимчасові заходи, а сторони мають право просити забезпечуваних судових засобів; по-четверте, необхідність рішення: обмежена можливість подачі апеляції; по-п'яте, конфіденційність: конфіденційність як самої процедури, так і рішення.

Таблиця 1

Приклад проведення арбітражної процедури за Правилами ВОІВ [5]

Назва документа/етап	Сторона, яка подає документ	Правила ВОІВ
Прохання про арбітраж	Позивач	Стаття 6–10
Відповідь на прохання про арбітраж	Відповідач	Стаття 11–12
Формування складу арбітражного суду	-	Стаття 14–19
Позовна заява	Позивач	Стаття 41
Відгук на позовну заяву (можливий зворотний позов)	Відповідач	Стаття 42
Підготовча нарада	Всі	Стаття 40
Відповідь на можливий зворотний позов	Позивач	Стаття 43
Можливі заперечення	Відповідач	Стаття 43
Покази свідків	Позивач, відповідач	Стаття 56
Слухання	-	Стаття 55
Меморандум за результатами слухання	Позивач, відповідач	Стаття 37, 43
Завершення процедури	-	Стаття 59,65
Рішення	Арбітражний суд	Стаття 64

Таблиця 2

Порівняння етапів проведення арбітражу та прискороного арбітражу за Правилами ВОІВ

Арбітраж ВОІВ	Прискорений арбітраж ВОІВ
1. Прохання про арбітраж – 30 днів	Прохання про арбітраж – 20 днів
2. Відповідь на прохання про арбітраж	Відповідь на прохання про арбітраж і відповідь на позовну заявку – 30 днів
3. Призначення арбітра/арбітрів – 30 днів	Призначення арбітра
4. Позовна заява – 30 днів	Слухання
5. Відгуки на позовну заяву – 30 днів	Закінчення процесу – 1 місяць
6. Додаткові письмова заява та свідчення свідків	Остаточне арбітражне рішення
7. Слухання	
8. Завершення процесу – 3 місяці	
9. Остаточне арбітражне рішення *між 3 і 8 етапами – 9 місяців	*між 2 і 5 етапами – 3 місяці

Процедуру арбітражного розгляду вирішення спору розуміємо як процес, який здійснюється арбітражним органом відповідно до встановлених правил. Процес можна охарактеризувати такими ознаками: спір вирішується неупередженою особою чи особами (арбітрів може бути декілька); повноваження арбітрів ґрунтуються на угоді сторін; арбітражна угода може мати фактичну, правову та змішану природу; завершенням арбітражного розгляду є винесення арбітражного рішення, яке може бути примусового характеру.

За практикою Центру ВОІВ з арбітражу та посередництва можливим є проведення як арбітражу, так і прискореного арбітражу, відмінність між якими – щодо термінів та етапів розгляду справи.

У таблиці 2 наведено порівняння етапів проведення арбітражу та прискореного арбітражу за Правилами ВОІВ [5].

Висновки. Важливою особливістю арбітражу є те, що він націлений не лише на вирішення спору як такого та винесення рішення на користь однієї зі сторін, а й на врегулювання спору шляхом спонукання сторін до укладення мирової угоди. Ця функція є важливою, а її успішність значно залежить від уміння арбітра привести сторін до компромісу. Урегулювання спору таким чином усуває ризики винесення негативного рішення проти однієї зі сторін, а також створює комфортні умови для подальшого співробітництва сторін на ринку.

Як свідчить зарубіжний досвід, спори щодо прав інтелектуальної власності можуть вирішуватися як у судовому порядку, так і за допомогою альтернативних способів захисту, зокрема медіації та арбітражу.

Функціонування, регламентація арбітражної діяльності на належному рівні є важливою особливо в сучасних умовах розвитку України, з огляду на забезпечення конституційного права на альтернативні способи вирішення спорів у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. З огляду на зазначене вище, убачаємо необхідність використання національних ресурсів для розвитку арбітражної, медіаційної практики врегулювання спорів, спираючись на міжнародний досвід.

Список використаних джерел:

1. Біцай А.В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. URL: www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/19.pdf.
2. Born G. International Commercial Arbitration in the United States. Deventer, Boston, 1994. 804 p.
3. Комаров В.В. Международный коммерческий арбитраж. Харьков : Основа, 1995. 304 с.
4. Притика Ю.Д. Деякі аспекти поняття міжнародного комерційного арбітражу і його застосування. *Право України*. 1995. № 11. С. 36–39.
5. Центр Всемирной организации интеллектуальной собственности по арбитражу и посредничеству. URL: <http://www.wipo.int/export/sites/www/>.
6. Mustill M. Arbitration: History and Background, *Journal of International Arbitration*, Kluwer Law International, 1989. Vol. 6. Issue 2. P. 43–56.
7. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.